

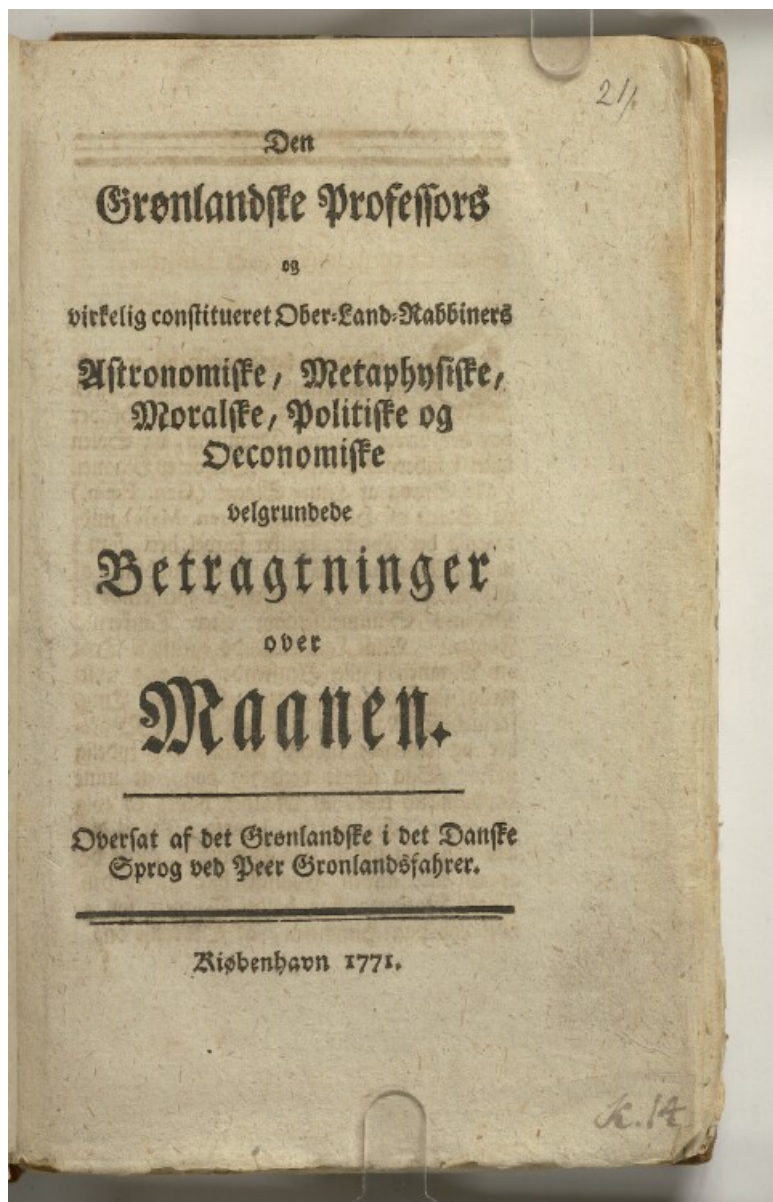
Titel: Den Grønlandske Professors og virkelig constitueret Ober-Land-Rabbiners Astronomiske, Metaphysiske, Moralske, Politiske og Oeconomiske velgrunede Betragtninger over Maanen. Oversat af det Grønlandske i det Danske Sprog ved Peer Gronlandsfahrer.

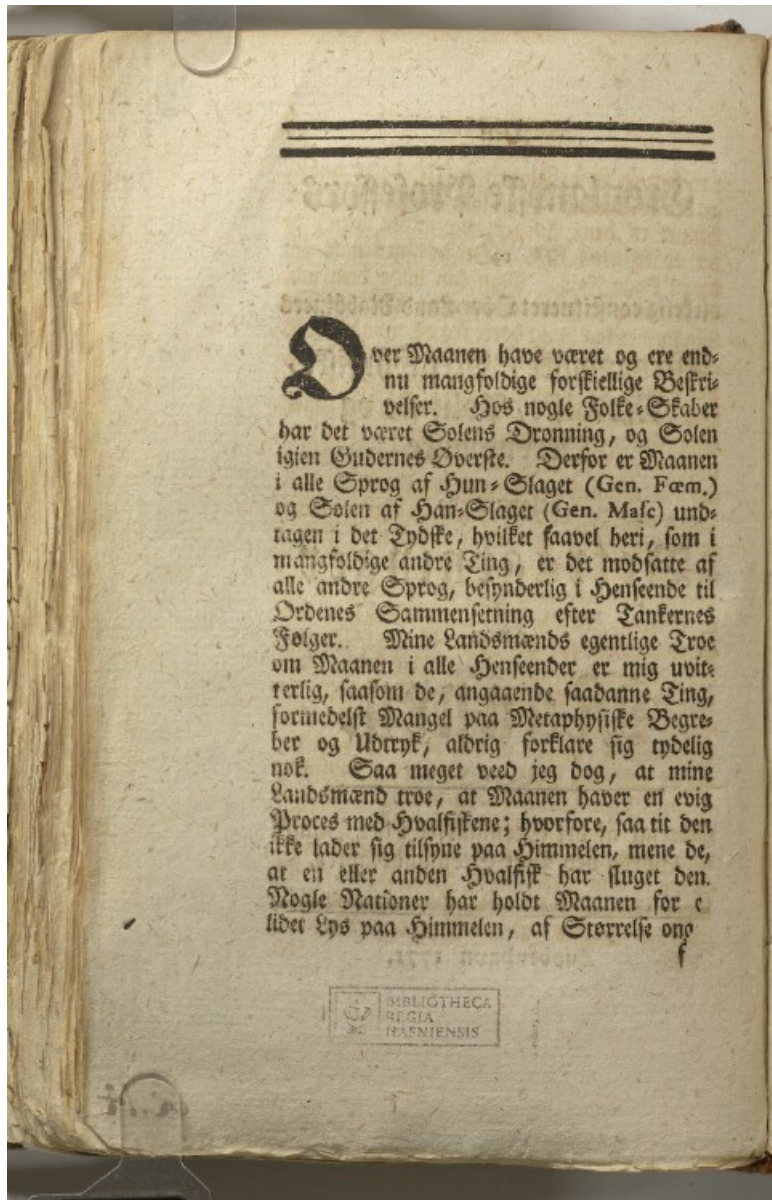
Citation: "Den Grønlandske Professors og virkelig constitueret Ober-Land-Rabbiners Astronomiske, Metaphysiske, Moralske, Politiske og Oeconomiske velgrunede Betragtninger over Maanen. Oversat af det Grønlandske i det Danske Sprog ved Peer Gronlandsfahrer.", i *Luxdorps samling af trykkefrihedens skrifter 1770-1773: Række 1 bind 15, ?, 1771*, s. 1. Onlineudgave fra Trykkefrihedens Skrifter: https://tekster.kb.dk/catalog/tfs-texts-1_015-shoot-workid1_015_021/facsimile.pdf (tilgået 30. april 2024)

Anvendt udgave: Luxdorps samling af trykkefrihedens skrifter 1770-1773: Række 1 bind 15

Ophavsret: Materialet er fri af ophavsret. Du kan kopiere, ændre, distribuere eller fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse.

[Læs Public Domain-erklæringen](#)

Der Maanen have været og ere endnu mangfoldige forskellige Beskrivelser. Hos nogle Folke-Skaber har det været Solens Dronning, og Solen igien Gudernes Overste. Derfor er Maanen i alle Sprog af Hun-Slægt (Gen. Fæm.) og Solen af Han-Slægt (Gen. Masc) undtagen i det Tydske, hvilket saavel heri, som i mangfoldige andre Ting, er det modsatte af alle andre Sprog, bejndertlig i Henseende til Ordenes Sammensætning efter Tankernes Følger. Mine Landsmænds egentlige Troe om Maanen i alle Henseender er mig uvitertlig, saasom de, angaaende saadanne Ting, formedelst Mangel paa Metaphysiske Begreber og Udtryk, aldrig forklare sig tydelig nok. Saa meget veed jeg dog, at mine Landsmænd troe, at Maanen haver en evig Proces med Hvalfiskene; hvorfor, saa tit den ikke lader sig tilshue paa Himmelen, mene de, at en eller anden Hvalfisk har sluget den. Nogle Nationer har holdt Maanen for et lidet Lys paa Himmelen, af Størrelse og

BIBLIOTHECA
REGIA
HAFNIENSIS

3

fær som en Eys-Plade i en Utebod; andre, at det er en Kaal-Eyv, som til Straf er om-dannet til dette Corper; og andre igien, at det er en grøn Ost. Derfor siger man om meget kloge Folk: Man kan bilde dem ind, at Maanen er gjort af en grøn Ost. — Da Maanen er saa langt borte fra os, hvad Under, at man da, den angaaende, kan bilde Folk ind, hvad man vil? Naar man kan fordrepe for dem de Gienstande, som svæve lige for Øyet, og som falde under Følelsen; naar man kan faae dem til at troe det, som aabenbare strider imod al menneskelig Fornuft og Forstand? — Naar man kan bilde Folk ind, at Guddommen er partisk, eller at der er ingen til, eller at den er ligegyldig angaaende sit Skabte; Naar man kan faae Folk til at troe, at der er Steene, Metal, Litter, og ikke Dyd, som giver et Menneske sin sande Ære og Værdighed; Naar man kan bringe Folk i den Tanke, at blodsuende Kneede er Vittighed; at Stik-Penges Modtagelse er Deconomie; at Tyrannie er Boven til den sande Høiyagtelse; og at lykkelige Laster er en fin og dybsindig Politisk, hvad Under da, at man kan overtale dem, at Maanen er af grøn Ost. — Nu troer man, at Maanen er en Klobe eller mørk Kugle, som vores egen Jordklobe, hvilke begge tillige med de øvrige Planeter oplyses og leved ved Solens Ild og Varme. Da man
nu

nu kan tage fat paa denne Menings Rimelighed, hvad er da mere urimeligt, end at de ferreste Menneſker antage den? Men det pleyer ſaaledes ſtedſe at gaae til i Verden. Den enfoldige Sandhed bliver beleet, foragtet, forhadt, ſtraffet. De allerdummeſte Løgne høres med ſtorſte Lyſt og Biefald, og Dret kildres derved; ja Hierter i os hopper ret af Glæde. De elſkes, belønnes, tilbedes. Endog i den almindelige daglige Omgang ſeer man, at Sandhed er forhadt, at Løgnen derimod, Smiger-Broderen eller Flatteren bliver elſket; endog ſaa høyt, at han ved ſit Flatterie allene kan fortiene mange prægtige Maaltider, og ofte derved giøre ſin heele rimelige Veſfærd. Beſynderlig er det ved Hofferne, at Løgn (eller nyemodens talt) Flatterie holder ſit altformuende Scepter, og hvorfra Sandhed er jaget i en evig Landſlygtighed. Derfor ſiger Poeten:

Exeat ex aula, qui voler eſſe pius. 3:

Den, ſom har Dyden kjer, fra Hofferne
maa gaae;

Ehi Hoffers Vaſen kan med Dyden en
beſtaa.

Dog bør man haabe, at Hofferne nu omſtunder (jeg mener de Europæiſke) i Betragtning af det høje Morale, ſom nu overalt lyſer i Europa, i ſit fulde Middags Skin, kan forene Hoffvaſener og Dyden, Sandhed og Monar-

teus

rens Naade. — I det mindste veed jeg, at vores Beherskere er Dydens, Friheds og Sandheds Ven. Han befaler endog offentlig, at man skal tale og skrive Sandheder med Frimodighed.

O store Christian! lev da med Held og
Fryd,
Høst Frugter mange Aar udaf din
Konge-Dyd!
Monarkernes Model, vor Skytte-Gud i
Norden,
Her, hvor dit ædle Navn tilbedes paa af
Jorden.

Maanen er af alle Planeter nærmest vores Jordkugle, og dog mindre end denne. De Lærde med de bevæbnede Dyne have for lang Tid siden seet i Maanen Floder og Bierge, Lynild og Torden. Man har Landkort over Maanen, mere nøyagtige end vores. Vi kan engang komme til at reyse til Maanen, ligesom man nu paa vores Klode reyser fra et Land til et andet. Der ere fornuftige Skabninger i Maanen. Man veed, hvor store de ere; men for Resten veed man ikke saa accurat, hvorledes de see ud, om Dyet er midt i Jorden, som forhen paa Poliphem, eller om de sidde, som paa os. De Lysihavende ville herom adressere sig til den tørre Zugenius, og til hans behagelige Magtær Fontenelle. Maanen er i sig selv meget foranderlig. Dens

Alf- og Efttagelse sees af alle. Altsaa er det ikke forunderligt, at der om et faadan foranderligt Væsen ere saa mange foranderlige Domme. — Maanen er en Gudinde, en Lyse-Pros, en Kaaltvo, en grøn Ost, og endelig en Verden som vores. — Men ere der ikke ligesaa stridige Domme over alle Ting i Naturen, ja endog over Naturens Herre selv? Alfen paastaer, at han er Europe usorfontige Fiende, og at alle dens Indbyggere (de maa giere, hvad de vil) skal til evig Tid brændes i Helvedes Luer. Epicur holder for, at Guddommen har hverken Salighed eller Fordømmelse for Dyder og Lyder; at Gud med fuldkommen Ueggenlighed anseer alle menneskelige Gierninger, og at han som en Deserteur har løbet bort fra hele Skabningen, saasnart han fik Atomerne hjulpet til Rette. Spinoza negtede al Guddom, og nogle sigte det samme om nysbemeldte Epicur. Nogle gjorde ham aandelig, andre legemlig. Og er det ikke meget længe siden, at R. troede, det var en gammel ærværdig Mand med et langt Skæg. — Disse og mange flere stridige Domme fældes om Naturens Herre. Hvad Under, at det gaaer Naturen og Menneskene ligeledes! — For de fleste er hele Naturen kun den Jord, vi betræde, og ikke engang den i al sin Omfang; oven over Skyerne og Luft-Dunsterne er noget, som de kalde Him-

Himmel; her har de indsluttet Gud med alle de Salige. Solen er for dem som et af de store Altar-Lys, og Maanen som et Skillings-Lys, man kjober hos Spekhskerne; de andre Stierner holde de for noget smaat Duffe-Toy, som vor Herre har naglet fast til Himmelen for at forlyste deres Dyr, og tiene dem til en Promenade. De selv, nemlig Menneskene, er Naturens Alt og Alt, og de andre levende Dyr paa Jorden kunns Offere for deres Graadighed og Tyrannie. — Men hvad Under, at det stolte Menneske kan troe, at de umaelende Dyr ere hans Ofre, naar han kan troe, at alle hans Inferiurer ere hans Slagte-Nød? Monarkerne har alt for ofte troet, at de havde Rettighed til at lade slagte Millioner, allene for at fornøye noget, som de kalde Ambition. Premier-Ministerne har alt for længe holdt for, at det var deres Skyldighed at opdyngte Guld-Skatte paa Folkets Odeleggelse; Magistraten, at den var indsat, for at udsue Borgerne; Geistligheden, at deres Embede bestod i at forkættre, giøre Oprør i Staterne, og lede Folket til Baalet; Krigs-Officererne, at en stor og væsentlig Deel af deres Point d' honneur bestod i at prygle og tampe; Rectorerne, at en retskaffen Skoels-Mand skulde kiendes og vurderes efter de meest forpryglede Discipler; Advocaterne, at deres Vre bestod i at forlænge Sagerne,

gerne, indtil begge Parterne i Bund og Grund
bleve ødelagte. — Almagren være lovet!
Det store Lys, som nu alle vegne er antændt
i Europa, synes at have indbragt Fromhed,
Menneskelighed, Billighed og Retfærdighed i
alle Stænder; i det mindste i dem, hvor en
god Opdragelse er almindelig — Og skulde
der endnu i Norden gaae sukkepressende Uret-
færdigheder i Svang, som maatte allerhelst
skulde findes blandt de Subalterne i hver
Stand, da har den i Christian en mægtig
Kiempe, som snart skal sønderknuise disse U-
hyrer. Af hans Bliisdom, af hans Godhed,
af hans Mandighed kan man haave at
De gyldne Tider skal lykfsaliggjøre Norden,
At der Retfærdighed med Kierlighed skal
boe,
At al Slags Tyrannie ved Christians Fod og
Jorden
Fortæres, give Plads for Friehed, Held
og Roe.
Saa lev, vor Fyrste! da, lev mange Aar og
Dage,
Tag til Minute: Bliis i sand Lykfsalighed!
Dit Folk skal Strømme Fryd, og største
Glæde smage,
Saa længe Du blandt dem paa Jorden
haver Sted.

Men

Men hvor mange stridige Domme fælde ikke Nationer over Nationer, og enkelte Mennesker over enkelte Mennesker? Italienerne og Spanier kalde Fransmændene for Fusentaster, og disse elstværdiske Fusentaster ansee Spanioler for Snegle, og Italienerne for Ræve. Engelsmanden beklager de Danstes Middelvæn i alle Ting; Tydskan forunder sig over deres Træghed og Magelighed i alle Ting. De Danske derimod laste de Engelske Overli. heder, og haantigen bespotte Tydsklands Prælerie, Ophævelser og stive Besen.

Midt paa Theatret løbe en Truppe Cannaniter, som beleer og belees af det hele menneskelige Rie. Tyrken anseer dem allesammen med den alleryderste Foragt, og forunder sig hvert Øyeblik, at Mahomet ikke udvirker et pludseligt Jordstælv, hvorved hele Christendommen maa fare luft ned i Helvede. Imens Tyrken saaledes hovmoder sig, kan Bartavianerne ikke faae i deres gamle Hoveder, at Gud vil spare en eneste Tyrk Livet. De synes alt at see, hvorledes Fanden slæber af med en Tyrk efter en anden, og de bande Fanden saa smaat, dog med devore Minder, fordi han ikke paa engang river hele Tyrkiet løs, og slæber det paa Ryggen ned i Afgrunden, ligesom Brandetyvene, naar de løbe bort med afrykkede Stalkir-Berk og Bindues-Skodder. Det ældgamle China, som ikke

er meget for at fordømme Folk, troer imidlertid, at alle Nationer ere Bøfter imod dem at regne; og at Europæerne, deres egne Skolemestere i mange Ting, ere kunns Halv-Mennesker mod dem at ligne. — Kort sagt: de ansee kunns sig selv allene for rigtige Mennesker, Europæerne for Aber af en god Art, og Resten af det menneskelige Kion for Muldvarpe. Saaledes dabler og foragter det ene Folkeskab det andet: De Danske ville være mere fornuftige, mere skionsomme. Det synes, som om de ville forene deres Skionsomhed med Fransmandens Bittighed. Det synes, at de snart ville efterfølge Englands Patriotisme, Tydsklands Bindskibelighed, det ældre Hollands Farvelighed, Italiens Dybsindighed og Chinesernes Tolerance. Jeg veed nok, at de Danske i forrige Tider vare mere for at efterabe de fremmede Nationers Fejl, end at følge deres Dyder; Men under syvende Christian skal Scenen forandre sig. Hans Blisdom skal føre den Danske Imitations Lyst paa den rette Bøj; saa at de skal søge de Fremmedes Dyder, og slippe deres Fejl: En stor Monark kan føre sit Folk, hvor han vil.

Regis ad exemplum totus componitur orbis: a:

Som Fyrsten er, saa vil hans Folk og
giærne være,
Hans Løynet er den Bog, hvorefter de vil
lære.

Imens at Nabo-Nationerne laste hinanden, roefes de ofte af langt bortliggende. Det ældre Spanien har anseet Fransmændene for lutter Spicivipper paa en Tid, da hele Europa tilbød deres Fortienester, saavel de virkelige som de indbildte (leur merite réel & apparent) — Saaledes renses og lastes og enkette paa engang, efter dette gamle:

Culpatur ab his, Landatur ab illis 3:

En roefer meget A, og ham hønhieret kalder,
En anden siger, at hans Hovmod bitter falder,
En siger, at hos A er stor Forsigtighed,
En anden, at hos ham kuns Falskhed haver Sted.

En priser meget A for Gudsfrngts høye Gaver,

En anden raaber strax: Han Hylle-Kneeb kuns haver,

Sig nu, hvem er da A, hvad er hans Character:

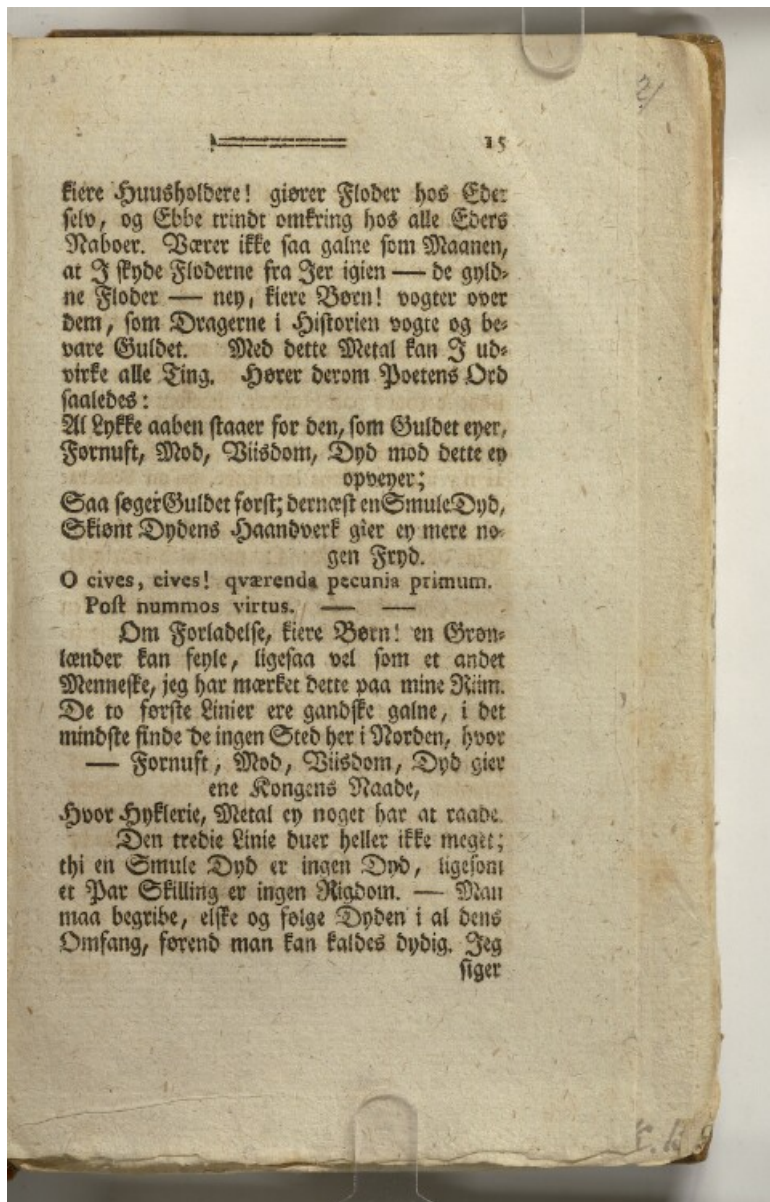
— Jeg af Sortælningen, min Kiære! det ey seer.

— Ja, min kiære Ven! saaledes som det gaaer A, saaledes gaaer det mangfoldige andre Mennesker. Cajus er en Engel paa det ene Hjerne, og afmales som en levendes Djevel paa det andet Hjerne af en og den samme Gade, som er kun nogle saa Favne lang. Derfor gid F** troe Sludder. Vil du domme om et Menneske, saa gjør det aldrig,

drig, førend du selv har spist en Skieppe
Salt med ham. Dem saa siden, om du
ogsaa NB. har Forstand dertil. — Men at
komme tilbage igien til Maanen: Skulde der
da vel være fornuftige Skabninger? Ja;
hvorfor ikke, jeg seer allerstørste Rimelighed
deri. Hvorfor skulde vores Jordklode have
fornuftige Skabninger til dens Beherskere,
og Væsener, som kunde tilbede Skaberen,
og Maanen, som i alle Ting ligner vores
Klode (undtagen at den er mindre) være blot
ter og nøgen for disse Hertigheder? Hvorle-
des skulde Naturens allerviseste Herre have
opreyst saa prægtigt et System, en Soel
med saa mange Planeter, saa mangfoldige
Gange større end vores Jord, og allene paa
denne lille ukendelige Præk af Systemer, sat
tænkende Væsener? Hvad vilde man tænke
om den Bygmester, som byggede store, vidt-
løstige Slotte, jirede med tusinde Gemak-
ker, det ene prægtigere end det andet, naar
han lod alle disse Prægtens Værelser staae
øde, unyttige og ubrugbare, paa en eneste
lille Afkrog nær, som han, med Udelukkelse
af alle de andre prægtige Sahle og Gemakker,
allene vilde have brugbar, og til et Opholds-
sted for sine tænkende og eskede Venner?
At bygge 999 store og prægtige Slotte, uden
at Raason, og allene for at bygge, og endelig
tilsidst at reyse en Fiele-Hytte op til Logis
for

for sine gode Venner, var det ikke artig nok, og Kiendteegn, saavel paa Byggherrens Wiisdom, som Gudhed? Vi Mennesker bør vel ikke hovmode os, vi have alt for mange Fejl og Skrøbeligheder dertil, naar vi kun have Kræfter nok til at see dem. Saa meget tør vi dog sige (thi det see vi) at den hele materielle Verden var inret, naar der ikke vare fornuftige Væsenet til, som deraf kunde tage Anledning til at prise, elske og tilbede Skaberen. Naanen var og altsaa en orkesløs og unyttig Bygning, hvis den ikke indsluttede fornuftige Skabninger, som kunde demme saavel om Naanens, som om det øvrige Systemes Majestæt, Herligheder og Orden, og deraf tage Anledning til nærmere og nærmere at forene sig med Skaberen ved Lydighed, Erbodighed, Hengivenhed, og ved en kjerlig og brændende Vundring. — Vel an, kære Venner! Mig synes, at I nutilfælde, at der ere fornuftige Skabninger i Naanen; men I vil vide, hvorledes de see ud, ja det veed jeg ikke. Maaſkee de gaae paa alle fire, som vore Svire og Sausers Bredre. Maaſkee de gaae paa et Been, som vores phlegmatiske Sprædebasser; maaſkee de gaae med Næsen i Beyret, som vore stolte Snuushaner og Luft-Secretairer; maaſkee at de har Dyne i Nafften, saa at de med vores dybsindige Philosopher kan see alt, hvad det er

er bag til; det er at sige: alt hvad der skal
see i Eftertiden; men som af Mangel paa
For-Dyne ikke kan see det nærværende, og
derfor ofte spille en Ube-Rolle for de nærvæ-
rende Eiber. Maaskee de ikke kan see uden
Briller, mærkelige Sindbilleder paa mange
af vores Opfynsmænd, Inspecteurer og Eidske.
— Ebbe og Flod: have alle ikke hørt tale
noget herom? De gamle Philosopher (jeg
havde nær sagt: Narre) druknede sig selv af
Ergelse, fordi de kunde ikke begribe Aarsag
hertil: Denne Ebbe og Flod (thi nu vide vi
alle Aarsag hertil, i det mindste troe vi at vi
de det) er en Virkning af den fiere Maane.
Naar denne trykker Ocean op imod sig,
saa kommer Ebbe, og naar den flyder
Ocean, sin Kiereste, fra sig igien, saa kom-
mer Flod. Denne Meening er sandsyn-
lig og rimelig, og derfor bør den jo troes.
Mon troe, at vore Coquetters Deconomie heri
ligner Maanens Opførsel? Hine, naar de
trykke Ocean, alle rige Narre op til sig, for-
arsage ogsaa en ynkværdig Ebbe i deres
Lomme. Oven paa denne Ebbe forskyde
de deres nye tilbedte Effere; men drukne i
Guld-Floder deres a parte Matadorer, som de
have udkaaret sig til deres Forlystelser, og
som de virkelig esse; at forstaae, saavidt,
som det er mueligt, at en Coquette kan esse
virkelig. Spejler Eder da i Maanen, I
fiere

15
Kiere Huusholdere! gierer Golder hos Eder
seto, og Ebbe vrindr omkring hos alle Eders
Naboer. Værer ikke saa galne som Naanen,
at I flyde Golderne fra Jer igien — de guld-
ne Golder — nej, kiere Børn! vogter over
dem, som Dragerne i Historien vogte og be-
vare Guldet. Med dette Metal kan I ud-
virke alle Ting. Hører derom Poetens Ord
saaledes:

Al Lykke aaben staaer for den, som Guldet eyer,
Fornuft, Mod, Wiisdom, Dyd mod dette ey
opvejer;

Saa søger Guldet forst; dernæst en Smule Dyd,
Skiont Dydens Haandverk gier en mere no-
gen Fryd.

O cives, cives! qvarenda pecunia primum.
Post nummos virtus.

Om Fortabelse, kiere Børn! en Grøn-
lænder kan seyle, ligesaa vel som et andet
Menneske, jeg har mærket dette paa mine Næm.
De to første Linier ere gandske galne, i det
mindste finde de ingen Sted her i Norden, hvor
— Fornuft, Mod, Wiisdom, Dyd gier
ene Kongens Raade,

Hvor Hykleri, Metal en noget har at raade.

Den tredie Linie duer heller ikke meget;
thi en Smule Dyd er ingen Dyd, ligesom
et Par Skilling er ingen Rigdom. — Man
maa begribe, elske og følge Dyden i al dens
Omfang, førend man kan kaldes dydig. Jeg
siger

siger med Billie: begribe Dyden; thi det er gandske vist, hvad den dobbelt kronede Poet har sagt:

La vertu doit son être à la reflexion :

Det Ebertanke er, og Wiisdoms Kierlighed,
Som gior, vi Dyden faae til vores Dyemeed.

— Den tierde Linie er meget taabelig;
thi det gaaer, hvor det vil, saa er Dyden det
hoyeste Gode paa Jorden, ligesom det er u-
mueligt, at et Skarn kan være lykkelig efter
disse den kronede Antimachiavells Ord:

Il n'y a point dans la nature, qu'un Scelerat
puisse être heureux. :

Et Uhyr aldrig kan den sande Glæde have,
Thi den var Dydens; men blev aldrig U-
dyds Gave.

Saaledes see I, Kiere Born! at en
Gronlander ikke skammer sig ved at tage si-
ne Ord i sig igien, naar han mærker, at han
fejler. Gid alle Mennesker, gib de Lærde
vare ligeledes sindede! Med dette mit Duske
vil jeg ende denne Afhandling, som er den
første og sidste, jeg har skrevet.

